

Vesteuropas tid på toppen
Den økonomiske udvikling 1860-1910

Martin Paldam

Økonom ikke historiker

Underviser i Vækst og Udvikling

Om mig: <http://www.martin.paldam.dk>

Bogen: Som jeg forstod det var emnet 1860-1914.
Redaktionen **gled**, så en del om tiden 1914-09.

Ikke mit kapitel!

Det handler om den fredelige, stabile
vækstperiode fra 1860-1914.

Det var på mange måder en kedelig tid,
men den ændrede meget

Modernismen er **anden halvdel af:**

Det liberale århundrede 1815-1914

Fra Napoleonskrigene til Første Verdenskrig
Guldmøntfod og stærkt stigende handel og produktion

Den industrielle revolution i Vesten
fra 1750 i England, breder sig 1815 og frem

Vesteuropa på toppen:

De 4 oversøiske Vestlande godt med.
Østeuropa på vej. Resten af verden ikke

De store linjer:

(1) Teori: Liberalismen

Rammer ikke styring. Makroteori fandtes ikke.
Historisk målestok: Solid økonomisk vækst i Vesten

(2) Vi ser på: Transitioner

Store, dybe **endogene** ændringer: 30 – 50%

(3) Få, kortvarige krige → ikke ret blodige !

(4) Magtbalancen: Plads til Tyskland

(5) Imperialismen

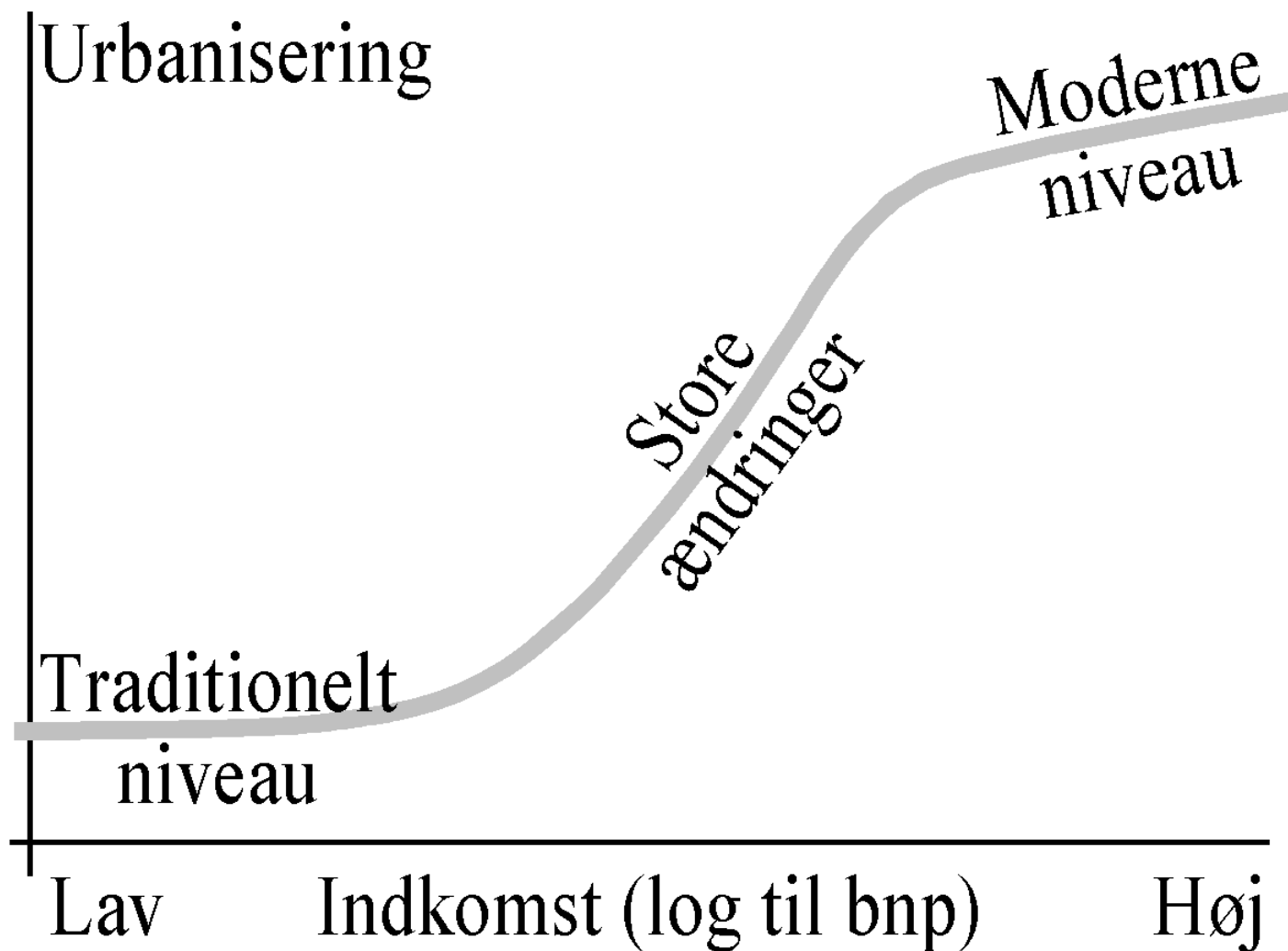
Ud af merkantilismen

Opgør med Styringsoptimismen (på mikroniveauet)
Statens virksomheder for store og korrupte. Det gik ikke.

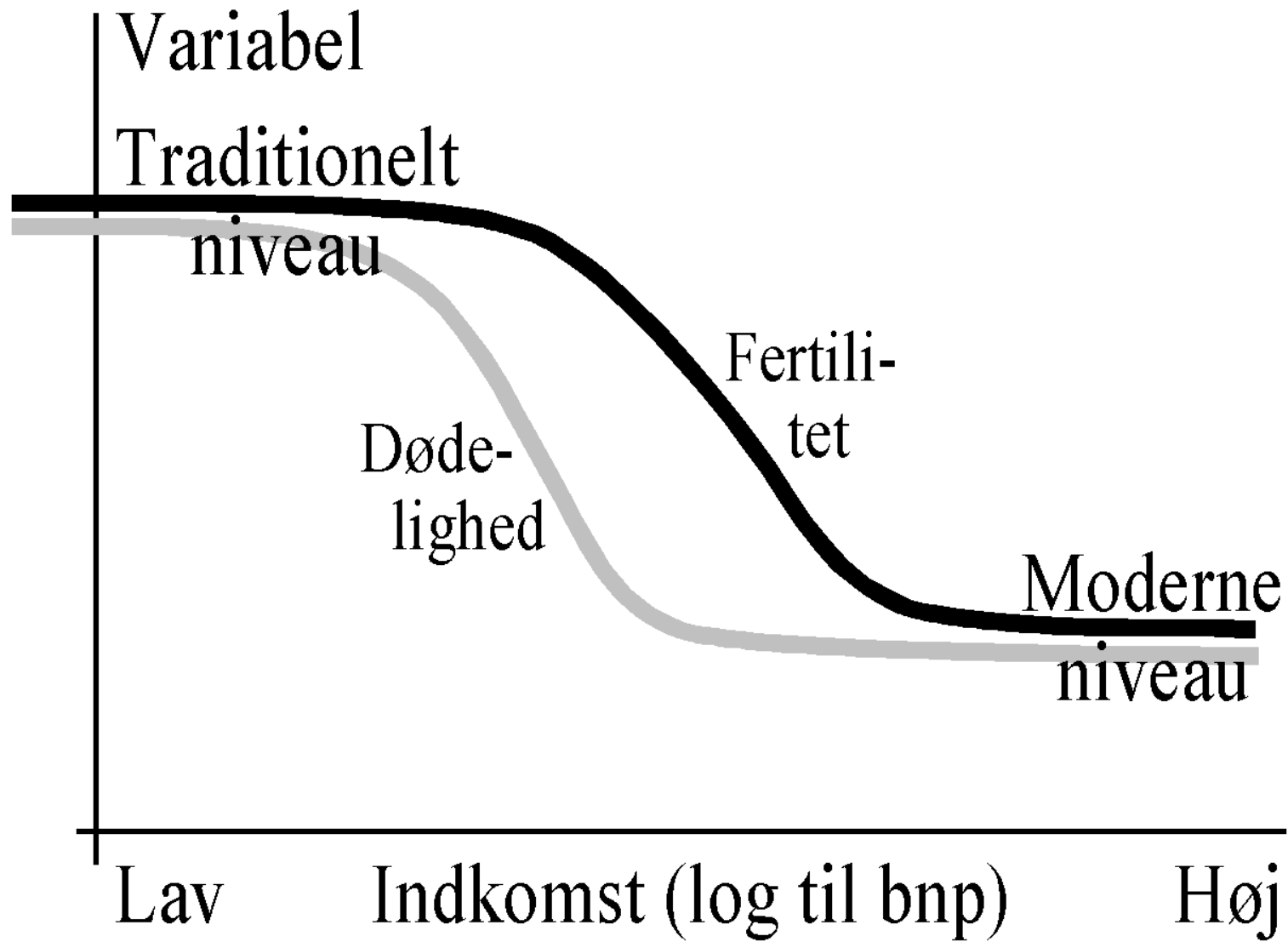
Hvis folk handler i egen velsforståede interesse
går tingene meget bedre: Det gjorde de også!
England, USA, Danmark

Husk: 1870-1901 **politisk lammelse** i Danmark
offentlig sektor på 9-11% af BNP.
Danmarks første kraftige vækstperiode: 1880-1920.
Baseret på bonde-landbrug. Magt hos fjenden.

Transitioner: Store endogene ændringer
Fra et traditionelt til et moderne samfund
To niveauer og en **S-kurve**

Eller en **z-kurve**: her er to

Traditionelt samfund: Fattigt og stabilt

Landbrug dominerer: teknik ændres meget langsomt
Skatteevnen lille: Det liberale århundrede 10% af BNP

Skatter finansierer:

Offentlig sektor: Indre og ydre sikkerhed samt
Rents til konge og adel, delvis via feudalismen.
(Tax farming → feudalisme →) meget skæv fordeling

OBS: Tre kerneopgaver blev varetaget af kirken:
Social forsorg, undervisning og sundhed

Familiemønster: Kønsopdelte opgaver
+ storfamilisammenhold

Moderne samfund: rigt, dynamisk

Landbrug småt, sekundær → tertiær sektor dominerer
Globaliseret, dynamisk teknik

Skatter finansierer:

Høj skattevene → høje skatter

De tre kerneopgaver vokser og overtages af staten

Familiemønster:

Dødelighed ned og så fertilitet

Kønsrollemønstret opløses, stor → kernefamilier

Traditionelt kønsrollemønster

Kvinder:

husholdning + social forsorg: børn + gamle.
Aldersforsorg kun via børn, nødvendigt med mange,
spædbørnsdødelighed 50% → gravid fra 16 til 40!
Godt slidt + også mange dør i barsel!
Ændres dramatisk

Mænd:

Passer landbruget, de har også arbejde nok.
Ændres ikke undtagen sektorer

Transitionen → nyt kønsrollemønster

Spædbørnsdødelighed ned + alternativ social sikkerhed

Udannelse af børn op: Færre dyrere børn

Meget færre graviditeter + og færre fødsler →
ikke passe børn + gamle hele tiden + færre dør pga fødsler

Mekanisering af husholdningen: Rindende vand,
Køleskabe, støvsuger + mad delvis industrialiseret

Kvindens arbejde meget reduceret relativt.

Endogen ændring af kønsroller: **Mere lige**

Vigtigt: **endogene ændringer.**

Ikke bevidst og politisk valg, ikke pga vestlig kultur,
men økonomisk logik:

Skyldes udviklingen og kræves af udviklingen

Overgang: Den nye tid 1850 – 1918
Borgerskabets ”overflødige” kvinder.
Den nye arbejderklasse i byerne.

Meget store ændringer: Men usynlige gradvise
I Danmark ingen styring fra 1870-1901

To transitioner:

Landbrugstransitionen

Landbrug → industri → serviceproduktion

vi ser kun på væksten i bnp

Den demokratiske transition

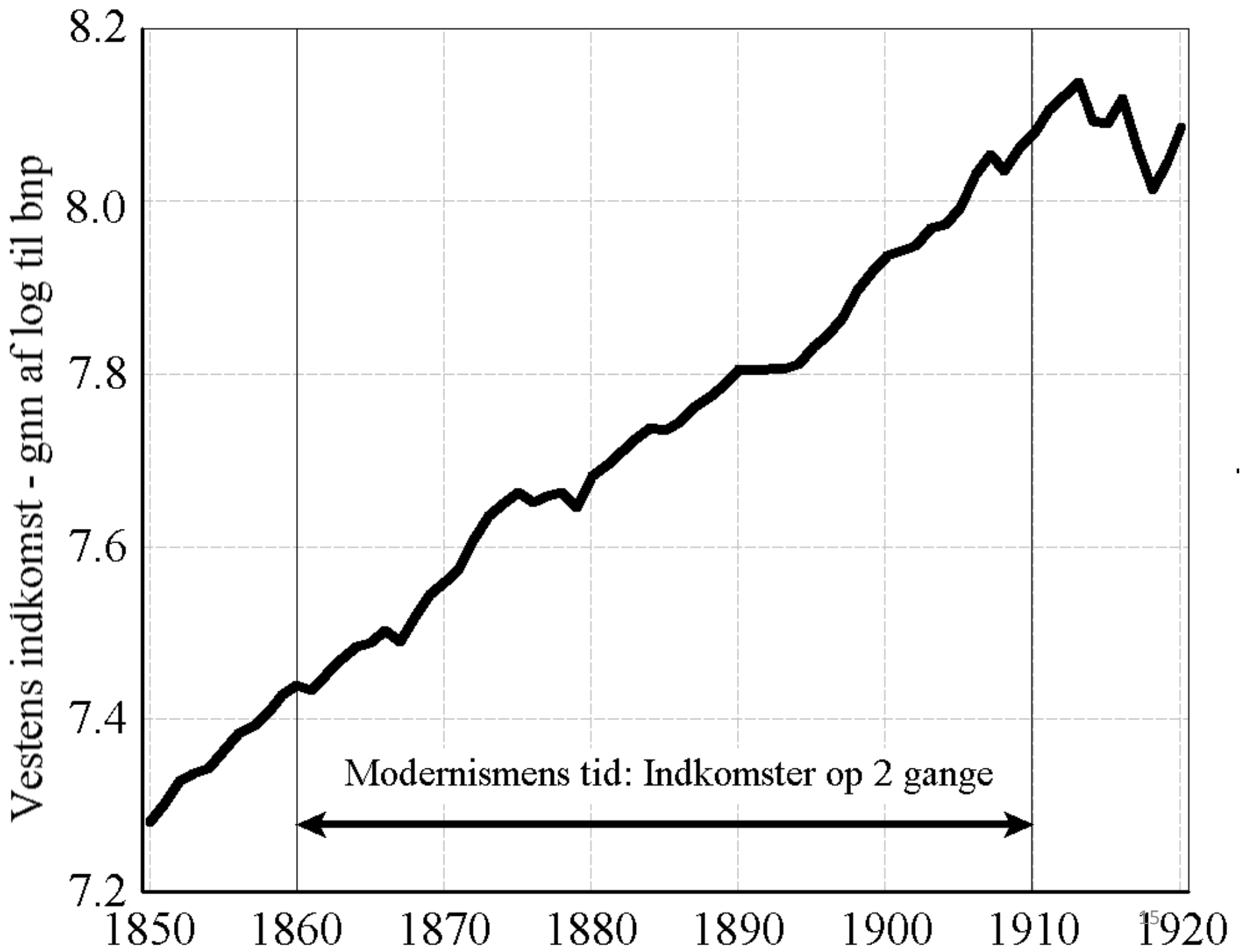
Enevælde → mange systemer → demokrati

Tallene:
folketal nogenlunde: Folketællinger

Produktion:
BNP for alvor 1940-50 sammenfatter tal,
der blev indsamlet før. Dvs. de kan føres bagud
Hvor langt mere tvivlsomt

Men mange forskere har prøvet
i Danmark Svend Åge Hansen

Alle forsøg indsamlet af **Angus Maddison**
OECDs årtusindeprojekt, som Maddison fører ajour

De 18 lande + deres vækst 1860-1910:

Canada 2,1%, New Zealand 1,8%, Schweiz 1,8%,
USA 1,7%

Danmark 1,5%, Sverige 1,4%, Tyskland 1,4%, Finland
1,4%, Norge 1,3%, Australien 1,2%, Belgien 1,2%,

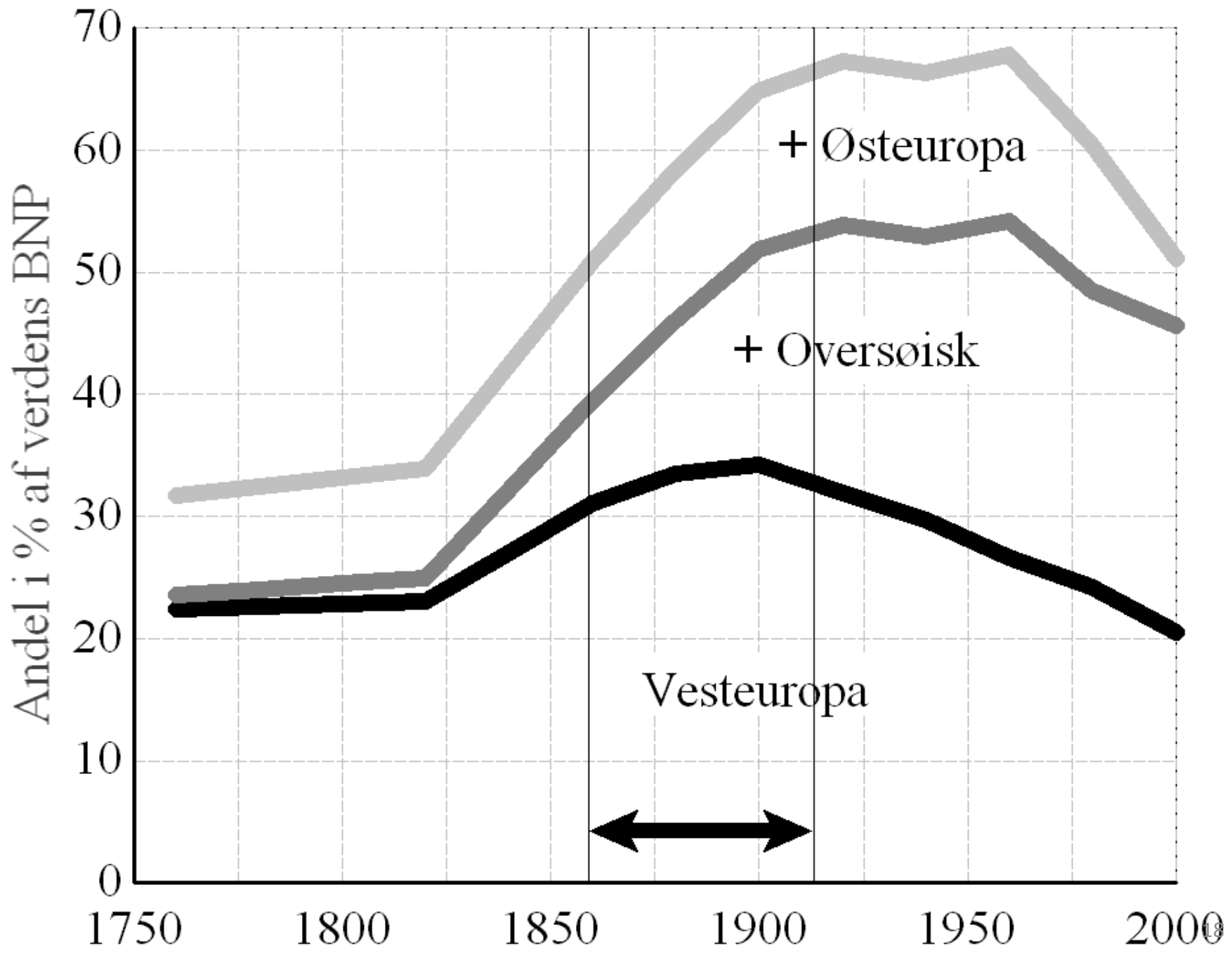
UK 1,0%, Italien 1,0%, Frankrig 0,9%, **Holland 0,9%**,
Østrig 1,2%. Portugal 0,5%, Spanien 0,9%,

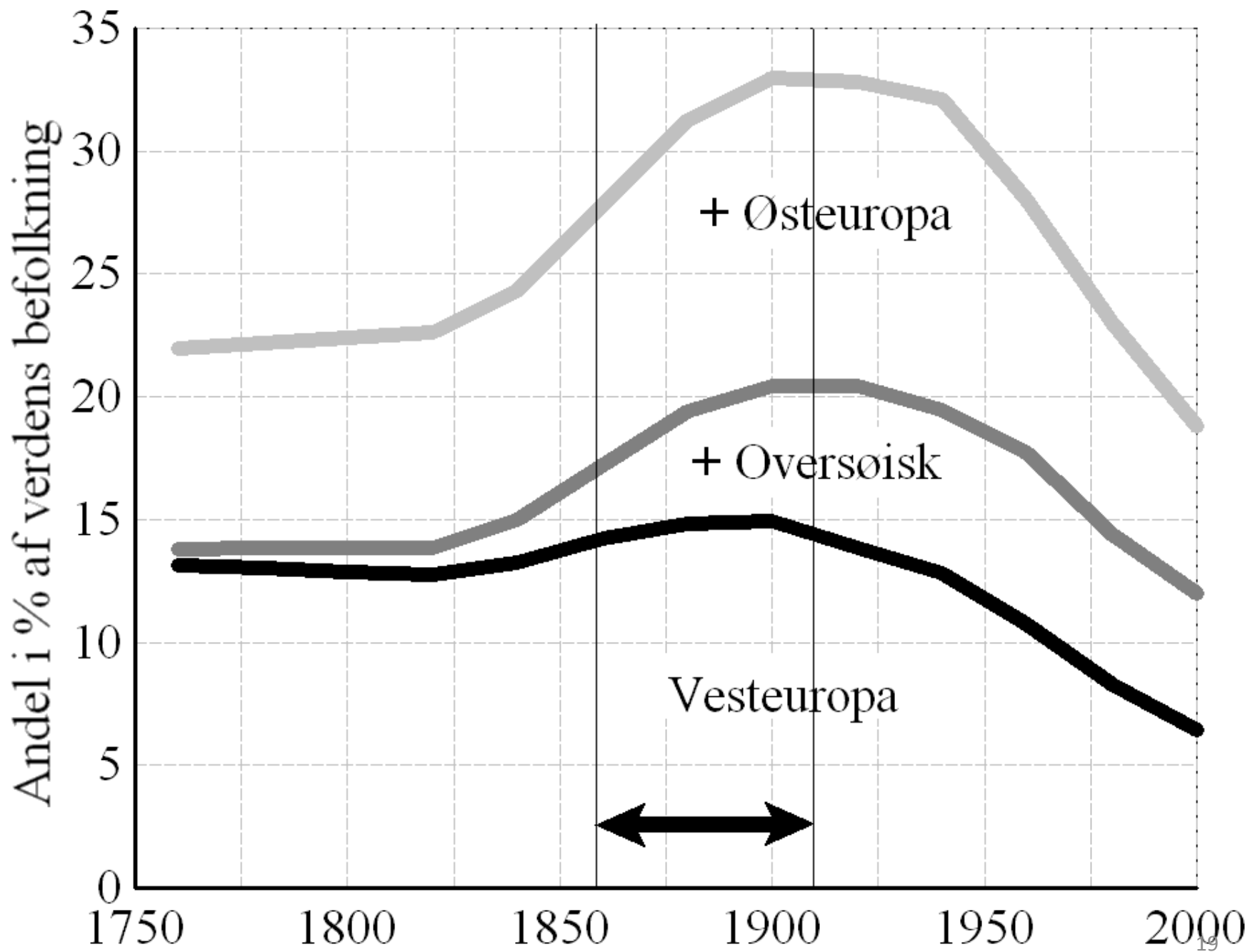
Vesten: Vækst starter UK ringe i vandet
De 4 øversøiske (+ Cono Sur)
Videre til Østeuropa. Tjekkiet, Slovenien
Polens vestlige del: Prøjsisk

Resten af verden nul-vækst
Noget senere også resten af verden ...

Det betød at Vesten kom forud

Og blev verdens centrum

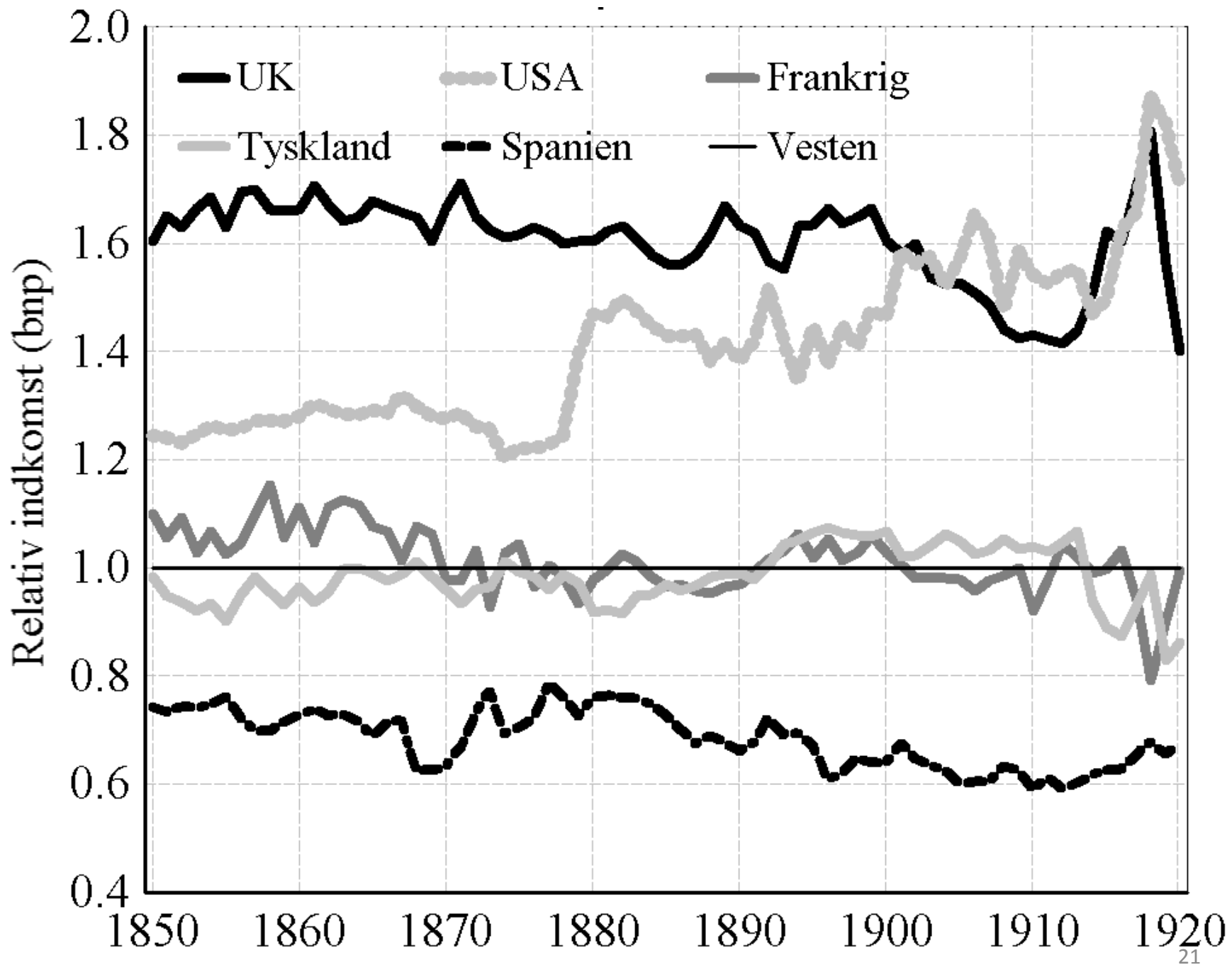

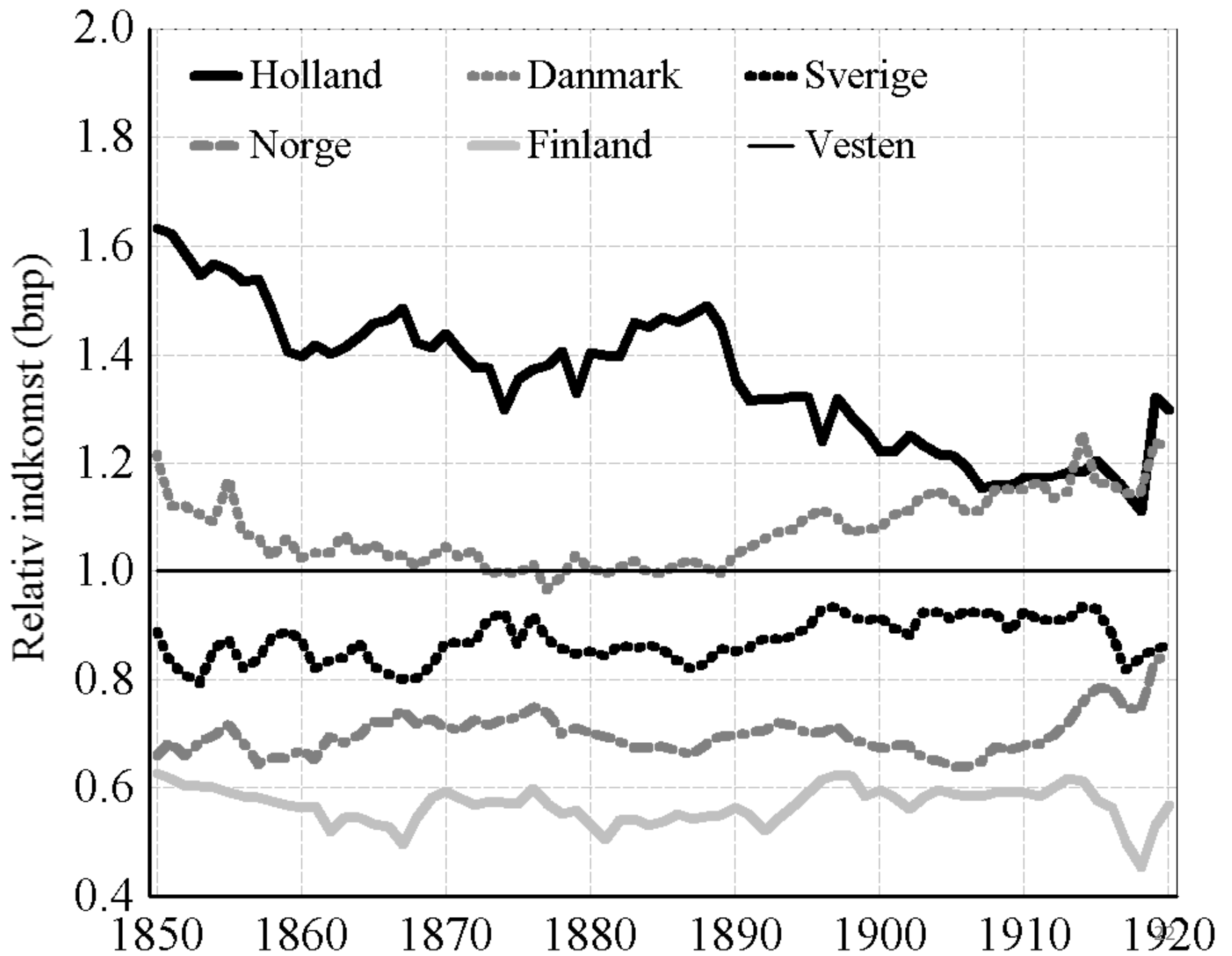

De enkelte lande:
relativt bnp, dvs BNP per indbygger

tegnes relativt i fh til gennemsnit for de 18 lande

1850: UK og Holland 65% over gennemsnit
Danmark 10 - 15% over

Demokratiske transition:

Er sket overalt, hvor lande er blevet rige gennem produktion.

(Måske undtagelse for muslimske lande?)

Udgangspunktet: Feudale, absolutte kongedømmer
Danmark ekstremt som Frankrig før revolution
Efter transitionen: Alle demokratier.

Undtagelser med demokratiske meget tidligt:
USA (fra start), Schweiz (fra 1848)

1860: Godt i gang overalt i Vesten

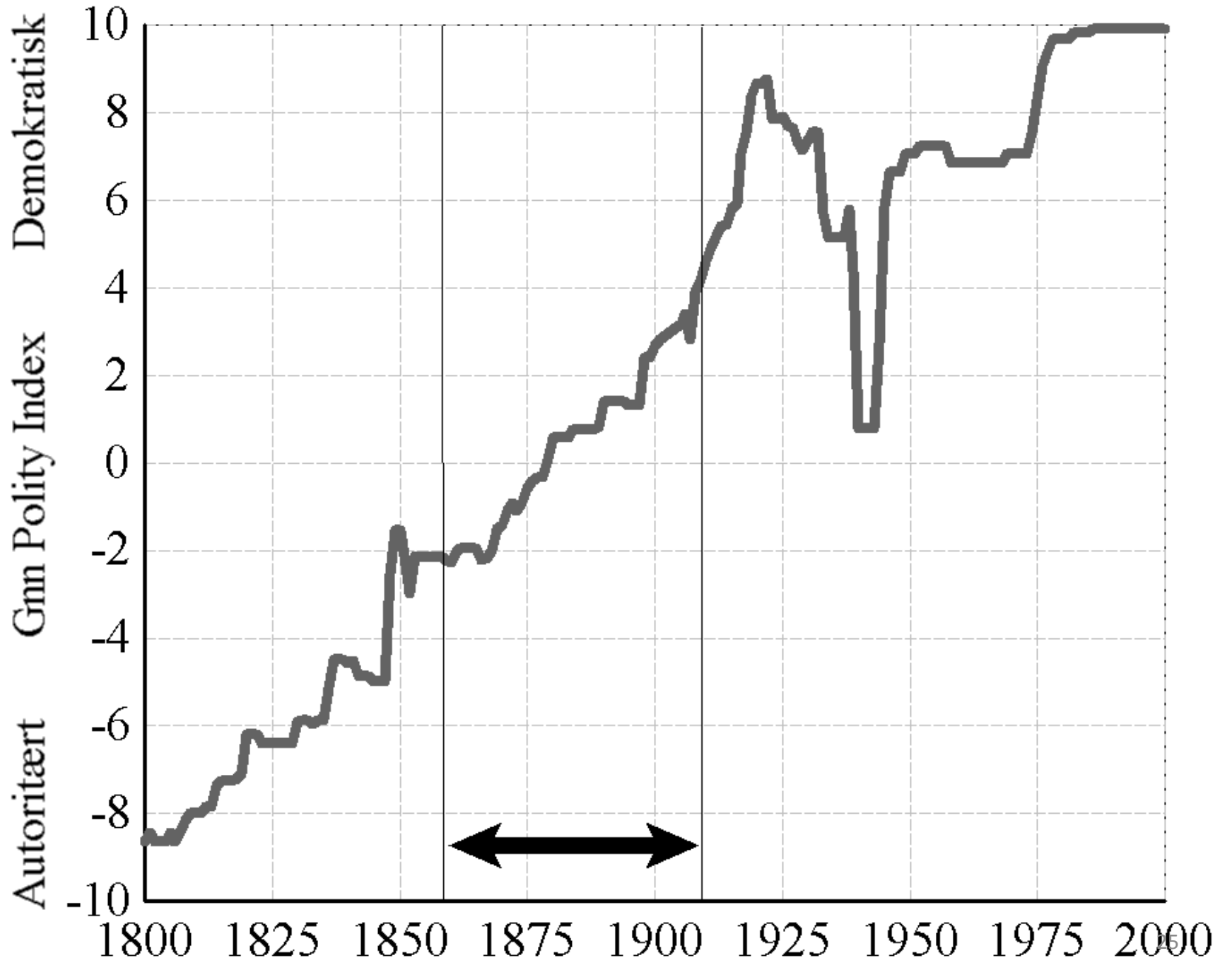
Men ikke ført til ende ret mange steder fx ikke valgret til ret mange. I USA slaveriets afskaffelse 1861

Valgret for kvinder, tyende, ol.

I mange lande omkring første verdenskrig
i Danmark 1915

Parlamentarismen gradvist

Langsom proces, men retningen klar:
fra 1860 – 1914 i snit 6 points af de 18-20
dvs ca 1/3 af processen

Verdenshandelen:

Stabilt valutasystem: Guldmøntfoden
+ to teknologiske faktorer, der voldsomt
reducerede transportomkostningerne

Jernskibe + jernbaner

Fra 1860 til 1920 transportpriser ned med $\frac{3}{4}$

➔ kraftig globalisering

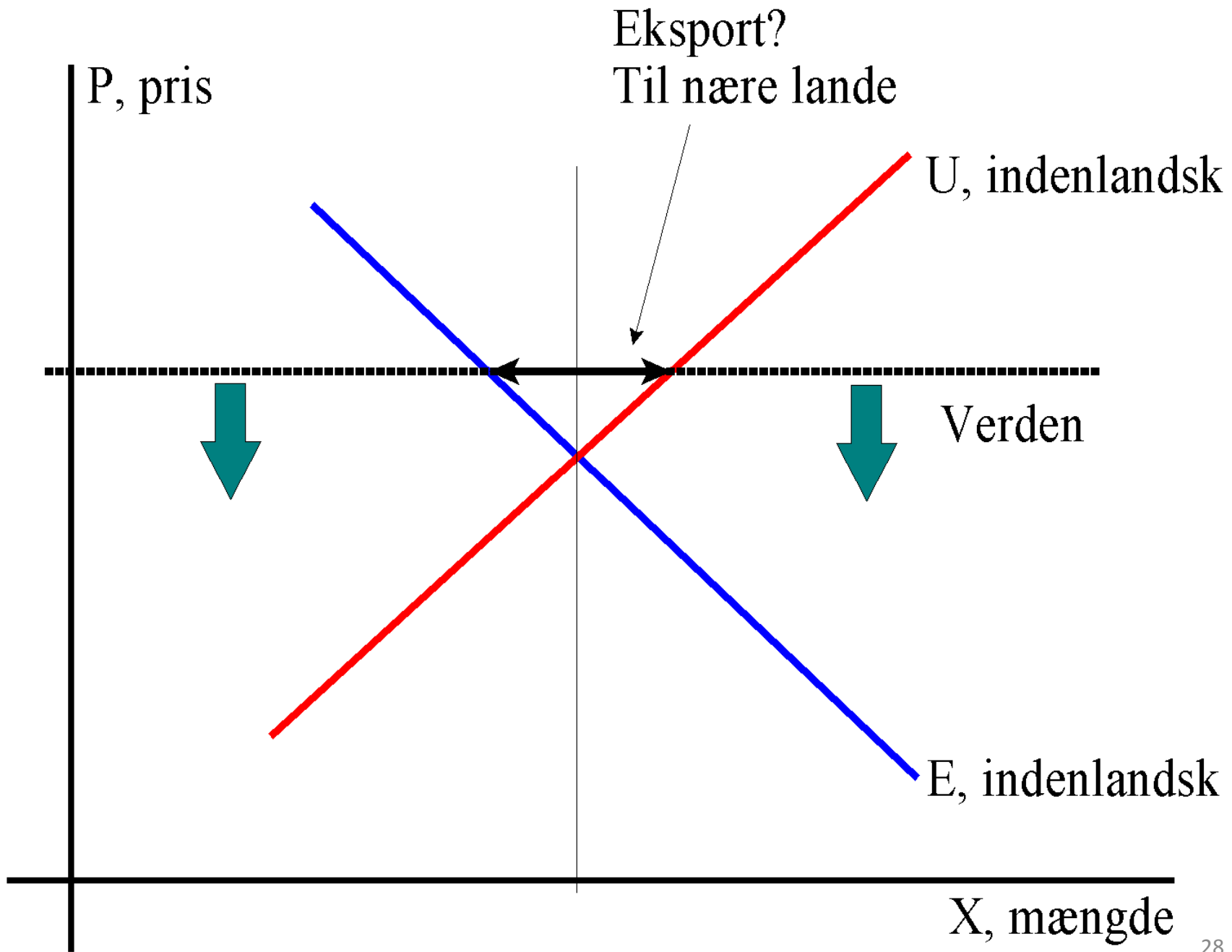
Ny og mere effektiv international arbejdsdeling

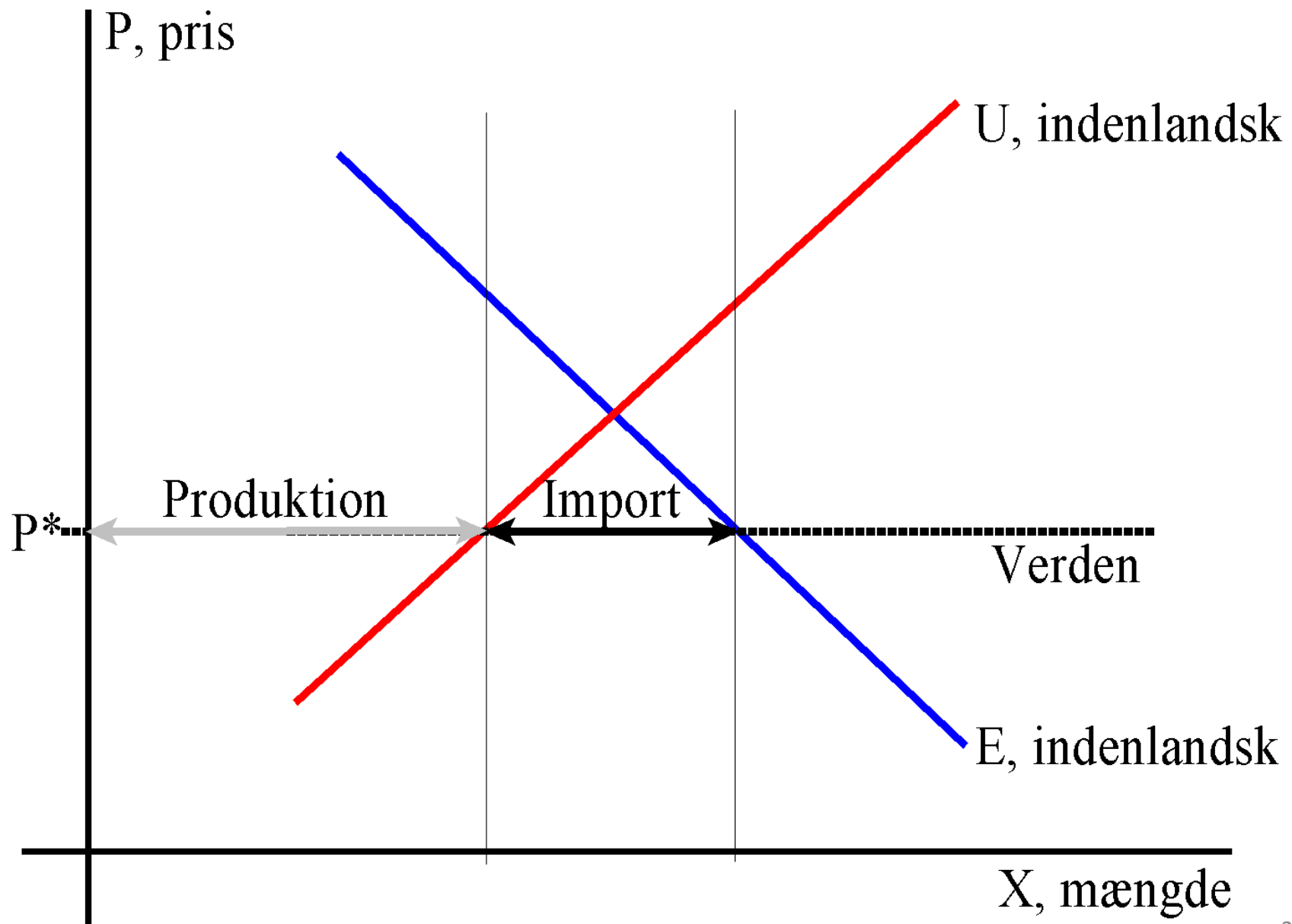
Betyder strukturændringer:
nogle erhverv udkonkurrerede andre stærkt øgede

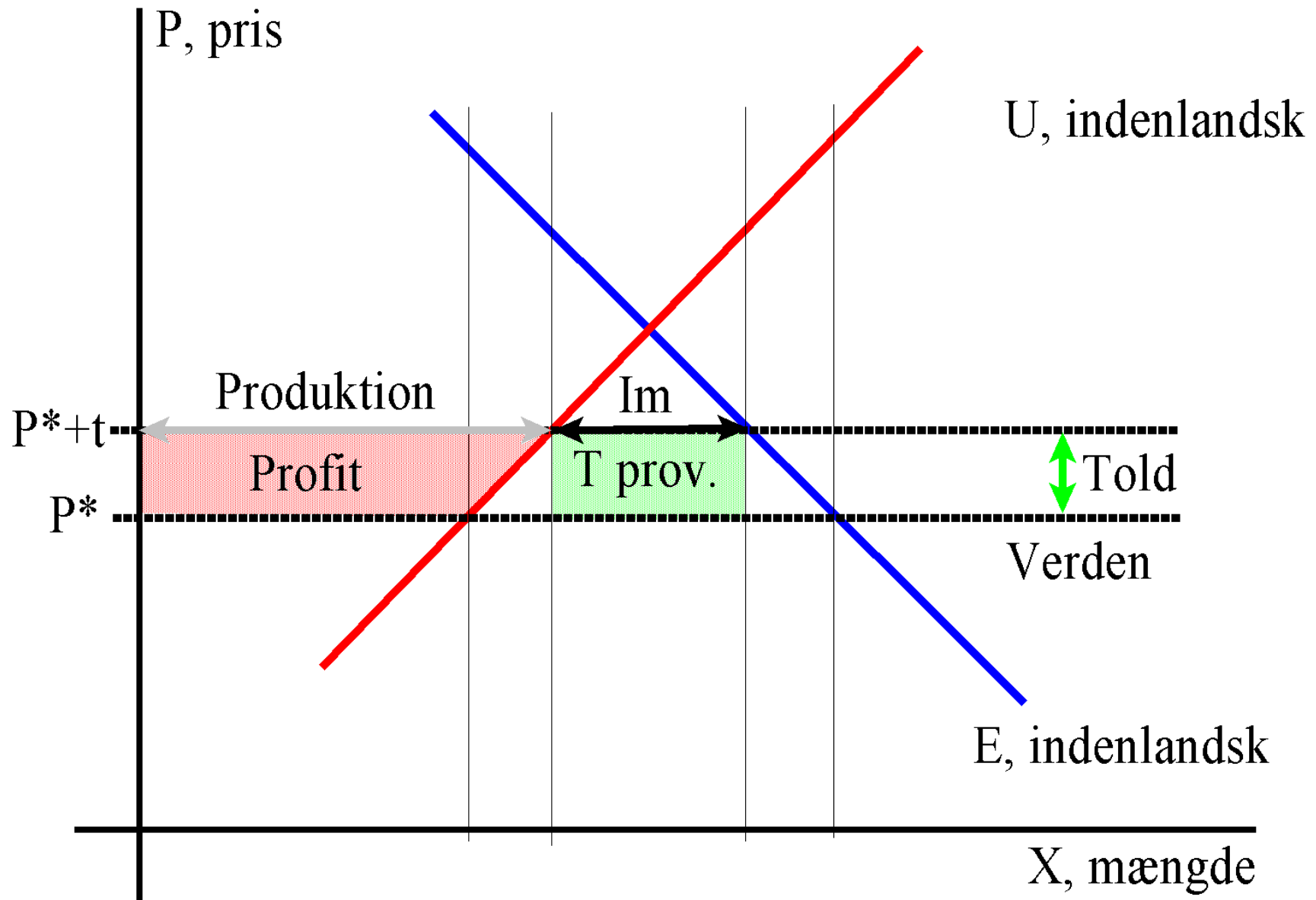
Lad det ske: Hårdt på kort sigt

To muligheder:
Beskyttelse og rent seeking

Analysen:

Lande: Cono sur:

Argentina, Uruguay, Chile:
kød, uld, salpeter, kobber

Lige så rige som Vesten: 1890-1930
Stagnation: 1930-80

Nu på vej igen
Hvorfor: Meldte sig ud af verdenmarkedet
Stop verden jeg vil af: Beskyttelse
kom ikke videre end til råstofeksport
og den blev mindre relativt

Nu til Europa:

I Europa mente man
– i perioden med rette –
at verdenshistoren var deres historie

Her er den bedste illustration
af verdenshistorien
i perioden:

Tyskland – det nye land i Europa

Lande:

Tyskland

1860 6-8 smålande

Samles 1864-71, under ledelse af Prøjsen
Hurtigere befolkningsvækst end Frankrig

→ ny stormagt, en ny magtbalance i Europa
aldrig let – Bismarck var forsigtig
Vilhelm II var det ikke

Kraftig industrialisering i vest styret af øst
brud med liberalismen: 1879:
Ægteskabet mellem rug og jern

Frankrig:

Tabte Napoleonskrigene efter mange triumfer.

Tabte til Tyskland 1871

Industrialiseringen mindre hurtig, men stor på
håndværk, kultur, ...

Befolkningsvækst lav relativt ned ad bakke

Heller ikke så liberalt, bølger.

UK:

1800: 50% af Frankrigs befolkning.

Udenfor Europa – erobrer verden + verdenshavene

Verdens rigeste land: Industrialiserer, verdens værksted

1918: Lige så mange som Frankrig. Meget liberalt

Befolkningerne på langt sigt: Gult ikke samlet

	1500	1600	1700	1820	1900	2000
Frankrig	15,5	18,5	21,5	31,3	40,6	59,4
Tyskland	12	16	15	24,9	54,4	82,2
UK	3,9	6,2	8,6	21,2	41,2	59,5
USA	2	1,5	1	10	76,3	282,3
Frankrig	100	100	100	100	100	100
Tyskland	77	86	70	80	134	138
UK	25	34	40	68	101	100
USA	13	8	5	32	188	475

Krige:

Napoleonskrigene: mange døde: mest soldater

Det liberale århundrede få, ikke blodige, ikke civile tab

Opmarcher, manøvrer og store slag, helte.

Tyskland (Prøjsen) tre krige vinder alle tre:

Roon, Moltke, Bismarck

Største krig: Fransk-Tyske 1870-71

1 mio mand på tysk 1'4 mio på fransk side.

Tyske tab 41'000 mand (14'000 sygdomme),

Franske tab 138'000 mand (25'000 sygdomme)

Lærdom: krige er blevet mindre blodige

Lærdommen gjorde: Stor folkelig begejstring
da Første Verdenskrig brød ud.

Ingen forudså, den ville blive et gigantiske blodbad
Dog: stadig ikke store civile tab

PS: Amerikanske borgerkrig lige så mange soldater
tre gange så mange døde, store civile lidelser.
General Shermans march gennem Syden. En lærdom
man ikke lærte i Europa, langt væk, primitive cowboys,

...

Indkomstfordelingen:

Meget skæv 1800: Feudalismen

Allerede reduceret meget i det meste af Vesten

Industrialiseringen: Store gevinster til første kapitalister

England, Tyskland og USA store formuers tid:

John D Rockefeller, Krupp, JP Morgan, ...

Efterhånden mange flere

USA: The gilded time: Oligarkernes tid.

I løbet af hele århundrede en støt jævner fordeling.

En meget langsom process

Socialismen og fagforeninger vokser sig store,
men ikke meget magt før 1918

PS: De socialistiske bevægelser: Kløften, der vokser
Fra moderate → socialdemokratiske
til meget røde → kommunistiske

Nordeuropa: Moderate fløje størst. Fagforeninger
moderate. Store socialdemokratiske bevægelser

Sydeuropa: Lige store. Fagforeninger ligeså

Offentlige sektorer først op under og efter verdenskrigen

Imperialismen: Fase III

Allerede:

Fase I: Den nye Verden. Fra 1492 til 1810.

Guld og kolonialisering: Spanien, Portugal og UK i nye verden. Nye lande: Fleste med europæisk befolkning.

Fik gl lands sprog og kultur. De rev sig løs under

Napoleonskrigene, eller senere. **De fire anglosaksiske.**

blev stor succes, de øvrige moderate succeser. Men ikke de store succeser for kolonimagten

Fase II: Østen. Fra 1500 – 1948.

Indien, Indonesien, Kinas kyst. I perioden: Engelske regering overtager Indien efter privat selskab fallit pga Opstanden. Victoria Kejserinde! New Delhi, Calcutta

Start i Afrika: Slaver til nye verden, handelsstationer.

Den hvide mands grav. Tjen så meget som muligt hurtigt og så hjem inden du dør! Slut på slaveriet!

Fase III: Afrika 1860-1960. Handelsstationer bliver kolonier. PS: Nu muligt pga forbedret medicin

Desuden enorm militær og organisatorisk overlegenhed:
Slaget ved Khartum 1901. Kitchener vs Kalifaen

*Whatever happens we have got
the Maxim gun and they have not*

(Hillaire Belloc)

Det var let og billigt, men hvad var formålet?

Største engelske koloni i Afrika:

Nigeria: Lagos 1860, Sokoto 1903

Goldie → Lugard/Shaw

PS Goldie tjente godt ved salget til UK

Ingen god forretning. Men ikke ret dyrt heller.

Indtægt til UK. Overskud på palmeolie, kakao.

Udgifter til hær + admin., veje, ...

Løb det rundt? Næh.

PS: Setler-kolonier vs Rene kolonier

Danmark og kolonien Grønland

Regnskab til 1950 balance

Overskyd på kryolit betalte nogenlunde udgifterne til kolonien. KGH ikke god forretning

Forstår vi hvad Danmark ville med Grønland?

Et eventyr, og også billigt.

Fra 1950 dyrt, men lille land

1ste Verdenskrig, 1914-18

Det diskuteres stadigt, hvad formålet var.
Næppe bevidst fra nogen side, regeringsfejl?

Resultatet var: Et enormt blodbad.
Et nyt europakort og 21 år til 2nden Verdenskrig

Også slut på det liberale århundrede
Styringsoptimismen: Vi er bedre til at styre
end de ”blinde markedskræfter”

To slags fejl: Markedsfejl og regeringsfejl

Krisen i 30erne:

Startede som en bristet kursbobble: Markedsfejl.
Så meget værre på af en række graverende styringsfejl.
Både stramning af penge og finanspolitik, samt
regulering af udenrigshandelen.

Så: Markedsfejl → styringsoptimisme
Og regeringsfejl → styringspessimisme
så fra 1920: zig-zag

Slut